

УДК 347.764 (477)

Форманюк Василь Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Реформування всієї системи економічних відносин, соціальні перетворення та трансформаційні зрушення, що відбуваються в Україні, надають особливої ваги розв'язанню проблеми правового регулювання страхового захисту, наявність потреби в якому та реальна можливість її задоволення характеризують ступінь розвитку економіки країни.

Діяльність в умовах ринку супроводжується різного роду ризиками. Тому принципово замінюються характер і функції страхування в Україні, зростає його значення як ефективного, раціонального, економічного і доступного засобу захисту майнових інтересів суб'єктів, що господарюють, виробників товарів і послуг, а також громадян.

Ринок страхових послуг є необхідним елементом ринкової інфраструктури, тісно пов'язаним з ринком засобів виробництва, споживчих товарів, ринком капіталу і цінних паперів, праці і робочої сили. У країнах розвинутої економіки страхова справа має найширший розмах, забезпечуючи підприємцям надійну охорону їхніх інтересів від несприятливих наслідків різного роду техногенних аварій, фінансових ризиків, криміногенних факторів, стихійних та інших нещасть.

Стан дослідження теми. Правові питання формування та розвитку системи страхових послуг в Україні досліджували такі вітчизняні вчені: В. Бабенко, С. Осадець, В. Базилевич.

Метою статті є розкриття правових питань розвитку страхового ринку України. Дослідження історичних аспектів впровадження нормативно-правових документів, які регулюють страхову діяльність.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день у країнах з розвинутою економікою страхування є одним з найбільш прибуткових видів бізнесу. Саме тому, з перших років незалежності в Україні з'явилося безліч бажаючих розвинути дану

сферу. Історія розвитку страхування в Україні почалася практично з чистого листа, адже, у країні не було відповідних ресурсів в достатньому для розвитку обсязі, не вистачало кваліфікованих фахівців, була відсутня необхідна ринкова інфраструктура, не існувало ефективної законодавчої бази. Проте був досвід людства, набутий віками, не звернутися до якого було не можливо.

Отож, розвиток страхування в Україні відбувався згідно з економічними, соціальними та правовими умовами, що існували у відповідний період у Київській Русі, царській Росії, а згодом – у колишньому СРСР.

Як щодо давньоруського права, то відомості про тогочасне страхування висвітлено в «Руській Правді». Тут передбачалося деяке відшкодування (вира) у випадку вбивства члена громади.

До Росії епохи капіталізму класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в 18 ст., а у дореволюційні часи одним із важливих центрів страхування Росії була Одеса.

На межі XIX і XX ст. пошквалася страхова діяльність на території Західної України, яка входила тоді переважно до складу Австро-Угорської імперії, а після її розпаду – до Польщі і Румунії. Так, 1892 року почало надавати страховий захист від вогню українському населенню Галичини й Буковини Товариство взаємного страхування «Дністер». А з метою надання послуг у сфері страхування життя в 1911 році в Чернівцях було засновано Товариство взаємного страхування життя і пенсій «Карпатія».

Страхування сприяло зростанню концентрації виробництва й капіталу, що, у свою чергу, прискорювало розвиток страхової індустрії. І через деякий час її було оголошено державною монополією.

Починаючи з 1921 року страхування майна державних підприємств і організацій, згідно із законодавством, було добровільним.

Перший спеціальний нормативний акт, що регламентує страхування, був прийнятий тіль-

ки в 1993 р. Хоча це був лише Декрет Кабінету Міністрів «Про страхування», проте він мав статус законодавчого акта. Положення урядового Декрету були дуже узагальненими і викликали набагато більше питань, ніж давали відповідей на актуальні питання в роботі починаючих українських страховиків. Правова недосконалість Декрету призвела до того, що на вітчизняному страховому ринку з'явилася велика кількість страхових фірм. Адже, відповідно до Декрету, створити подібну фірму було вкрай просто за рахунок низької межі статутного фонду. Проте, такі суб'єкти господарювання у випадку настання страхових ризиків не мали можливості навіть на те, щоб узяти на себе ризик по страхуванню одного автомобіля [9, с. 323].

Прийняття в 1996 р. Закону України «Про страхування» [2] зробило вітчизняний страховий ринок більш цивілізованим. Головним перетворенням стало підвищення розміру мінімального статутного фонду страхової компанії і прив'язка його до поточного офіційного курсу євровалюти (у ті часи вона мала назву еку). Відповідно, дрібні страховики змушені були припинити свою діяльність, а багато інших об'єдналися для збільшення фінансових можливостей. Законом були підвищені вимоги до страхових резервних фондів компаній, а також були детально урегульовані окремі види страхування. З розвитком законодавства одержала імпульс у розвитку інфраструктура страхування. Для захисту своїх інтересів страховики стали об'єднуватися в асоціації. У 1997 р. була створена найбільш впливова страхова асоціація – Ліга страхових організацій.

Згодом, Закон України «Про страхування» швидко вичерпав свій потенціал, і з'явилась актуальна потреба в удосконаленні низки його положень. Наприклад, виникла потреба в реформуванні страхових резервів, регульованих значно застарілим урядовим положенням. Удосконалення закону вимагали зобов'язання України, що виходять з підписаної в 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво з Євросоюзом. Таким чином, з одного боку, потреби внутрішнього росту, а, з іншого боку, – євростандарты призвели до появи в 2001 р. Закону України «Про страхування» у новій редакції [8, с. 233]. Він є чинним і на сьогоднішній день. Проте, на нашу думку, потребує певних корективів в розрізі класифікації видів страхування.

Визначну роль у розвитку вітчизняного страхування зіграла затверджена урядом Програма розвитку страхового ринку від 14 вересня 1998 р. У ній передбачалося дозволити пряму присутність іноземного страховика в Україні в середині 2000 р. Думається, що це – досить сумнівне положення, особливо, у світлі очевидної слабкості

вітчизняного страховика. Ще більше сумнівів викликає те, що зазначена програма була прийнята саме тоді, коли почала розвертатися масштабна кампанія з підтримки вітчизняного виробника.

Відповідно до Закону України «Про страхування», іноземні страховики вправі створювати на Україні тільки спільні підприємства зі своїми українськими колегами з 49%-вою часткою власної участі. Вважаємо, що така частка повинна займати дещо вищий відсоток, адже, перед іноземними страховими компаніями відкриваються дійсно великі можливості в тих нішах страхового ринку, де ще не достатньо поширилося вітчизняне страхування. Насамперед, це страхування життя, майна громадян, страхування виробничих ризиків.

На тлі економічних перетворень та соціальної трансформації світової економіки утворювались різні види страхування, приймалися безліч нормативно-правових, законодавчих та адміністративних актів, на основі яких здійснювалось їх санкціонування. І вже кілька десятків років страхування та його види є важливою ділянкою бухгалтерського обліку.

Відповідно, в процесі формування структури страхової діяльності на території нашої держави виокремилися і інші види страхування. Планом Рахунків бухгалтерського обліку 1985 року для їх відображення було призначено рахунок 69 «Розрахунки за страхуванням». І, у розрізі окремих субрахунків, він виокремлював соціальне страхування, страхування на випадок безробіття, індивідуальне страхування, страхування майна та пенсійне забезпечення [5, с. 85].

Зі змінами, внесеними до Плану Рахунків у 1999 році для обліку страхування було призначено однойменний рахунок 65 та перелік видів страхових внесків залишився без змін.

Особливість вище наведених видів страхування, окрім індивідуального, полягає у тому, що кожен з них відповідав окремому соціальному внеску (у встановленому законодавством розмірі) на загальнообов'язкове державне страхування до Фондів соціального страхування, а саме: Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Пенсійного Фонду України [6, с. 178].

Для їх регламентації було прийнято низку нормативно-правових та законодавчих актів. Основними з яких є: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та

витратами, зумовленими похованням» (2001 р.); Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1999 р.); Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.); Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.) та ін. Деякі з них залишаються чинними і на сьогоднішній день.

Проте з набранням чинності у 2011 році Податкового Кодексу та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», виникла необхідність у зміні видів страхових внесків. І рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням» виділив наступні види страхових внесків: за розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування, за соціальним страхуванням, за індивідуальним страхуванням, за страхуванням майна.

Висновки. Аналізуючи історію страхової справи на Україні, варто визнати великий прогрес, проте, проблем у вітчизняних страховиків не зменшилося. На нашу думку, основними проблемами страхового ринку України на сьогодні є: його низька капіталізація; велика кількість малих компаній, не здатних повною мірою нести відповідальність за всіма страховими ризиками; відсутність ефективної інфраструктури ринку; висока питома вага перестраховання. Українські страховики поки не готові до вільної конкуренції зі своїми іноземними колегами, а це значить, що держава повинна забезпечити їм певну підтримку, в тому числі, в частині інструктивного та методичного забезпечення обліку. На жаль, в Україні досі спостерігаємо значні перекоси в державному регулюванні, розходження у законодавстві з одних і тих же питань, тому пропонуємо узгодити поняття та основні постулати страхової діяльності у всіх нормативно-правових та законодавчих актах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст. 44.
2. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 року №86/96-ВР зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www/rada.gov.ua](http://rada.gov.ua).
3. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 4. – 368 с.
4. Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про страхування : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 18. – Ст. 78.
5. Бабенко В. Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах / В. Бабенко // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 82-87.
6. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 1997. – 216 с.
7. Осадець С. С. Страхування. Підручник / Керівник авт. колективу і наук, ред. С. С. Осадець. – [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
8. Осадець С. С. Страхування Керівник авт. колективу і наук, ред. С. С. Осадець. – К. : КНЕУ, 1998. – 528 с.

Форманюк Василь Іванович

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті розкрито правові питання розвитку страхового ринку України. Досліджено історичні аспекти впровадження нормативно-правових документів, які регулюють страхову діяльність. Виокремлено проблеми страхового ринку в Україні. Пропонується узгодити поняття та основні постулати страхової діяльності в законодавчих актах.

Ключові слова: страхування, правове забезпечення, регулювання страхових послуг, ринкова інфраструктура.

Форманюк Василий Иванович

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье раскрыты правовые вопросы развития страхового рынка Украины. Исследованы исторические аспекты внедрения нормативно правовых документов, которые регулируют страховую деятельность. Выделены проблемы страхового рынка в Украине. Предлагается согласовать понятия и основные постулаты страховой деятельности в законодательных актах.

Ключевые слова: страхование, правовое обеспечение, регуляция страховых услуг, рыночная инфраструктура.

Formaniuk Vasil Ivanovych

LEGAL REGULATION OF INSURANCE ACTIVITY IN UKRAINE

The article deals with the legal issues of development of the Ukrainian insurance market. Studied historical aspects of the implementation of normative legal documents that govern the insurance business. Selected problems of the insurance market in Ukraine. Harmonise concepts and the basic tenets of the insurance business in the legislative acts.

Key words: insurance, legal providing, adjusting of insurance services, market infrastructure.